

De aanpak van straatintimidatie

Doe je dat bij je zusje ook?

Twee op de drie jonge vrouwen worden op straat lastiggevalen. Om daders te vervolgen, is vaak een 'heterdaad' nodig. Professionals in Den Haag proberen met trainingen gedragsverandering te bewerkstelligen.

Jasmijn Huisman

'Deze sporter ziet er niet mannelijk uit. Check die broek! Of panty? Ik weet niet wat het is, man.' In buurtcentrum Octopus in de Haagse Schilderswijk buigt een groep jongerenwerkers en docenten zich over een stapel foto's. De zoemende airco draait op de achtergrond overuren. Ze doen een rollenspel op advies van emancipatietrainer Laurens Kleijntjens. De opdracht: kruip in de huid van de jonge mannen, van twaalf tot achttien jaar oud, die je in je werk als jeugdprofessional tegenkomt. Als je door hun ogen naar de verzameling kijkt, wat zie je dan? Wie is er het mannelijkst? En wie het minst?

De balletdanser wordt laag in de ranking geplaatst. 'Die panty is best *gay*', zegt iemand. Instemmend geknik. Een vrouwelijke docent knijpt met haar ogen. Haar blik valt op een andere afbeelding. 'Hij staat sowieso op 1. Mbappé!'

De trainer – een van de jongerenwerkers die speelt dat hij een emancipatietraining geeft – kijkt geamuseerd op. 'Waarom staat hij bovenaan? Wat maakt hem mannelijk?' 'Hij heeft veel geld', reageert de vrouw. 'Maar centjes maken niet de man, toch?' vraagt de jongerenwerker. Gemompel.

'Goed, laten we verder gaan. Jullie hebben nu een volgorde gemaakt', zegt de aspirant-trainer.

Het nafluiten of betasten van vrouwen op straat staat symbool voor iets groters: mannencultuur

'Zou je iemand op een andere plek zetten als je meer over die persoon zou weten?' 'Ja, als iemand veel geld verdient, verdient hij meer respect!' klinkt het. 'Of als iemand sterk in het leven staat, zijn zaakjes op orde heeft', oppert een ander.

'Kijk nog eens naar die balletdanser', zegt de trainer. 'Kijken jullie anders naar hem, wetend dat hij iedere dag keihard traint en fysiek ontzettend sterk is? Mensen tot hoog in de lucht kan tillen?' 'Misschien wel', zegt iemand schouderophalend. 'Denk nog eens na over die vraag en kijk vooral naar karaktereigenschappen. Welke onderliggende eigenschappen zijn positief?'

In 2018, in de MeToo-periode, ontstaat er landelijk aandacht voor preventie als middel. Vooral als het gaat om de aanpak van straatintimidatie. Langzaam daalt het besef in dat het nafluiten of betasten van vrouwen op straat niet stopt bij een waarschuwing of boete, maar dat het symbool staat voor iets groters: mannencultuur. En het gebrek aan een *constructieve* mannencultuur. Dáár is werk te doen en dus sturen gemeenten aan op normverandering bij jongens.

In datzelfde jaar maakt het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap geld vrij voor gemeenten, met als doel de veiligheid van vrouwen in de openbare ruimte te verbeteren. Bijvoorbeeld via verlichting voor jongens. Op dit moment doen zeker 25 gemeenten mee met het programma Veilige Steden. Een groot deel van deze gemeenten geeft aan dat het zwaartepunt in hun aanpak bij preventie ligt.

Dat is opvallend, want er is een jaar geleden juist een juridisch repressiemodel opgetuigd: de nieuwe Wet seksuele misdrijven. Onderdeel van deze wet is een landelijk verbod op straatintimidatie, dat seksueel bedreigende opmerkingen op straat strafbaar maakt. Afgelopen jaar deden driehonderd mensen een melding of aangifte van dergelijke intimidatie. 25 mensen zijn veroordeeld. Een behoorlijk laag aantal, aangezien gemiddeld twee op de drie jonge vrouwen worden lastiggevalen op straat. De politie en boa's waarschuwden al dat het lastig is om daders voor intimidatie te vervolgen – daar is vaak een 'heterdaad' voor nodig.

Het verbod op straatintimidatie heeft in feite vooral een normstellende functie. Het geeft een signaal af: dit gedrag wordt niet langer getolereerd. In dat licht is de wet ook onderdeel van de landelijke preventieve aanpak. Die is gebaseerd op de piramide van geweld, en volgt de logica dat ingrijpen aan de onderkant – het bestrijden van alledaagse aannames over mannelijkheid, zoals 'echte mannen zijn sterk' – bijdraagt aan het voorkomen van de bovenkant: femicide. Het bevechten van alledaagse micro-agressies is het nieuwe adagium.

De vraag is hoe die keuze voor preventie er in de praktijk uit ziet. Hoe vertalen jeugdprofessionals het 'bestrijden van de onderkant' naar hun werk? En komt die kennis ook aan bij jongens?

Een paar uur eerder, aan het begin van de dag, vraagt Laurens Kleijntjens de groep om twee

Robin Utrecht / ANP

Undercover handhavers tijdens een straatactie tegen seksuele intimidatie in Rotterdam, 2024

Robin Utrecht / ANP

Speciaal opgeleide boa's proberen seksuele intimidatie aan te pakken in het centrum van Rotterdam, 2024

rijen te vormen. Voor hen staan twee flip-overborden gepositioneerd. Hij reikt de eerste persoon in de rij een dikke, blauwe stift aan. Aan de linkergroep de taak om zo snel mogelijk alle woorden te noteren die zij associëren met mannelijkheid. De rechtergroep doet hetzelfde, maar dan voor vrouwelijkheid. Na een kleine vijftien minuten staan er op links woorden als sterk, sport, handig en bescherming. Op rechts: zorgzaam, gevoel, make-up en moeder.

Kleijntjens laat een stilte vallen terwijl de groep de woorden in zich opneemt. 'Valt het jullie ook op dat er rechts "moeder" staat, maar dat het woord "vader" ontbreekt op het linkerbord?' Een ongemakkelijk lachje.

'Gendernormen zijn best hardnekkig', zegt Kleijntjens. 'Ook in onze eigen hoofden. Daarom is het ook zo belangrijk dat we dit doen, want als jullie hierover in gesprek gaan met jongens, willen we stereotypen over mannelijkheid juist vermijden. De focus ligt op het stimuleren van positief gedrag. We willen jongens laten nadenken. Bijvoorbeeld: déze man wil ik worden, maar voldoe ik daar nu wel aan?'

Hij toont een overzicht met cijfers. In 88 procent van de situaties waarbij een vrouw slachtoffer is van grensoverschrijdend gedrag, is de

pleger een jongen of man. 'Als je kijkt naar deze twee vellen met woorden', gaat hij verder, 'associëren we vrouwen al veel makkelijker met woorden als sterk of sport. Dat komt doordat de vrouwenemancipatie al veel langer geleden in gang is gezet. Andersom blijkt het lastiger om mannen hardop aan woorden als "zorgzaam" te linken, zeker als het om jonge mannen gaat.'

De volgende slide: de piramide van geweld. Die staat symbool voor onze cultuur, zegt de trainer. Die staat bol van alledaagse micro-agressies die worden genormaliseerd, zoals seksistische grappen en homofobe uitspraken. Oftewel de onderste laag. Een tree hoger: veroordelende micro-agressies, zoals *victim blaming* en *slut shaming*. Daarboven intimidatie, zowel online als op straat. Dan volgt seksueel geweld en partnergeweld en helemaal bovenaan femicide.

Die onderste laag in de piramide, daar gaat het over vandaag, benadrukt Kleijntjens. Daar maken jeugdprofessionals het verschil. Met trainingen zoals deze – de Lefgozers-training van expertisecentrum seksualiteit Rutgers – krijgen zij de middelen aangereikt om positieve gedragsverandering te beïnvloeden. 'Zolang dit soort gedrag normaal wordt gevonden, blijft de cultuur

van ongelijkheid in stand, waarin macho-gedrag floreert en vrouwen als minderwaardig worden gezien', zegt Kleijntjens.

Peter de Zwaan, jongerenwerker bij Stichting Jeugdwerk Den Haag, kijkt Kleijntjens nadenkend aan. 'Het is best lastig om met jongens het gesprek aan te gaan', zegt hij. 'Zelfs met twaalf-jarigen. Als ik projecten doe op scholen, gaat het vaak goed. In de klas zijn veel jongens rustig, maar op straat, dát is lastig.' Zijn collega bij Stichting Jeugdwerk knikt. 'We zien compleet ander gedrag.'

Straatintimidatie is een relatief nieuwe term.

In 2014 wordt deze voor het eerst genoemd in een Nederlandse krant, sinds 2018 staat hij in de 'Dikke Van Dale'. Op Europees niveau gaat het balletje al rollen in 2012, als de documentaire *Femme de la rue* van de Belgische Sofie Peeters uitkomt. De film volgt via een verborgen camera het dagelijks leven van Peeters als studente in Brussel. Je ziet hoe mannen zich aan haar opdringen, haar naropen. Haar lichaam is slechts de weerspiegeling van hun fantasie.

De documentaire ontketent in België en Nederland een enorme discussie. Het thema wordt al snel gekaapt. Rechtse partijen

suggereren dat ‘allochtonen’ het probleem zijn – en dat het deze mannen zijn die zich vergapen aan ‘onze’ vrouwen. Linkse partijen benadrukken dat het om mannen gaat met een lage sociaal-economische status. Peeters zelf pleit vooral voor een plan van aanpak, voor ‘sensibilisering over gelijkheid tussen man en vrouw in scholen, jeugd- en buurthuizen’.

Mischa Dekker is socioloog en universitair docent aan de Universiteit van Amsterdam. Hij promoveerde op de politisering van straatintimidatie en deed met betrekking tot dit thema vergelijkend onderzoek tussen Nederland en Frankrijk. ‘Wat opvalt is dat de term straatintimidatie in Nederland opkomt vanuit politiek rechts’, zegt hij. ‘Het wordt gekoppeld aan hangjongeren, overlast en etniciteit. Terwijl het in Frankrijk wordt gezien als een feministisch onderwerp, een kwestie van gender-ongelijkheid. In de Franse kranten schrijven ze over straatintimidatie in het kader van seksisme en gender-gerelateerd geweld zoals verkrachting.’

Dit heeft alles te maken met de partijen die straatintimidatie op de kaart zetten in Nederland. Dat waren Leefbaar Rotterdam en de vvd in Amsterdam. Zij koppelden een etnische component aan het probleem. Tanya Hoogwerf van Leefbaar Rotterdam had het zelfs over een ‘overrepresentatie van Turkse en Marokkaan-

‘Nederland koppelt straatintimidatie aan overlast en etniciteit, Frankrijk aan seksisme’

se daders’ – cijfermatige onderbouwing bij deze uitspraak ontbrak.

Hier ligt een dieper fenomeen aan ten grondslag: de culturalisering van seksueel geweld. Nederland is daar een klassiek voorbeeld van. In de geschiedenis linken verschillende politici deze vorm van geweld aan immigratie. In 2001 zei cda-minister Aart Jan de Geus dat de ‘vrouwenemancipatie in Nederland voltooid is’, behalve voor vrouwen met een migratieachtergrond. Pim Fortuyn zei jarenlang dat moslims een probleem hebben met genderverhoudingen. Parallel hieraan nam de interesse in dit thema af in feministische kringen. Terwijl Nederlandse feministen tot eind jaren tachtig voorloper waren.

‘Die culturalisering van seksueel geweld leidde tot een repressieve aanpak van straatintimidatie’, legt Dekker uit. ‘Het idee was: we moeten in kaart brengen *wie* dat doen – en dan bestraffen we ze. Dat was de houding vanaf de jaren negentig tot MeToo. MeToo zorgde ervoor dat er ook meer aandacht ontstond voor seksueel geweld gepleegd door witte mannen. De opkomst van de term “femicide” is daar ook een goed voorbeeld van. Daarvoor werd vooral gesproken over “eerwraak”, een vrij culturele term.’

In de periode rondom MeToo groeit de

overtuiging dat ongelijke genderverhoudingen het probleem zijn – in plaats van culturen. De aanpak van straatintimidatie verschuift in die context naar preventie. Aanvullend onderzoek wijst bovendien uit dat preventie op de lange termijn effectiever is. Waar feministen in de hoogtijdagen van Leefbaar Rotterdam bang zijn hun vingers te branden aan het issue, wordt het nu weer gezien als feministisch thema.

Maar in de hoofden van veel jonge mannen leeft nog steeds de overtuiging dat seksueel geweld vooral iets is wat de ander doet. Dekker zet in zijn artikel *How Boys Deflect Responsibility for Street Harassment* uiteen hoe groepen jongens tijdens preventietrainingen hun verantwoordelijkheid met betrekking tot dit onderwerp ontlopen.

‘De manier waarop je straatintimidatie tijdens zo’n training aankaart, is bepalend voor het succes. Dat blijkt heel duidelijk uit mijn onderzoek’, aldus Dekker. ‘Als je het probleem beperkt tot *alleen* de straat, loop je het risico dat rijkere jongens denken dat het niet over hen gaat. Zij hangen bijvoorbeeld minder rond in de publieke ruimte, omdat ze in grotere huizen wonen. Dan schuiven ze het probleem af: o, dit gaat over jongens uit andere milieus.’

‘Aan de andere kant voelen jongens die vaker in de openbare ruimte zijn zich potentieel aangevallen’, zegt Dekker. ‘Zij worden door handhavers vaak al gezien als onruststokers, als “overlast”. Daarom is de grootste uitdaging in trainingen om het probleem dusdanig te kaderen dat het aansluit bij de beleavingswereld. Maak het specifiek: refereer naar de videogames die ze kennen, naar rappers of influencers.’

De Haagse jongerenwerker Peter de Zwaan geeft een jongen van een jaar of zestien een boks. De natuurlijke nonchalance van de jongen – losjes in de schouders, het beheerste ritme waarop hij beweegt en praat – verdween even op het moment dat hij De Zwaan zag.

‘Gozertje! Hoe is het dan?’ vraagt de jongerenwerker. Het Haags sippelt lichtjes door zijn woorden, hoorbaar in zijn ‘g’, die eerder klinkt als een ‘h’. Dit gebied, het centrum van Den Haag, is zijn werkdomein. Hij kent er veel jongens bij naam. De inhoud van trainingen zoals Lefgozers past hij hier toe, op straat, op scholen en in buurthuis Octopus. Het buurthuis is misschien wel de belangrijkste plek om het verschil te maken.

‘De essentie van ons werk is dat we zoveel mogelijk haarvaatjes-momenten proberen te creëren’, zegt De Zwaan. ‘We proberen ze ergens te raken, zodat we dichtbij mogen komen. Pas daarna kun je überhaupt gesprekken voeren over gendernormen. Er moet eerst sprake zijn van een band. Ze moeten ons kennen.’

Op zaterdag staat De Zwaan soms langs de lijn bij voetballende jongens uit de wijk. Of hij gaat naar een diploma-uitreiking. ‘Het is voor mij een kleine moeite, maar het heeft veel effect’, legt hij uit. ‘In cijfers is dit niet direct zichtbaar, maar we zien het verschil. Jongens vertrouwen

ons en dat komt doordat ze die kleine momenten onthouden. Dit is echt werk van de lange adem.’

Een korte stilte.

‘Misschien zijn niet alle trainingen over gendernormen voldoende cultuursensitief’, zegt hij. ‘Het is aan ons om de vertaalslag naar de praktijk te maken en dat is soms best lastig. Er leven hier veel culturen door elkaar heen, met verschillende normen. Niet iedereen heeft dezelfde ideeën over kledingvoorschriften. Er wonen hier ook veel jonge Oekraïense vrouwen, die soms korte rokjes dragen. Zij worden af en toe wel nageroepen.’

Wat hem vooral opvalt: ouders voeren nauwelijks gesprekken over gendernormen. Hij zou graag zien dat zij jongens leren hoe ze vrouwen aanspreken, of hoe je contact maakt. Maar dat gebeurt naar zijn idee onvoldoende. ‘Daarom werken wij ook met een buurtpreventiesysteem. We hebben een groepsapp met jongens uit de wijk, van een jaar of twintig, die jongere jongens aanspreken. Zij gaan het gesprek aan en proberen positief gedrag te stimuleren. Als een jongen een vrouw nafluit, vragen ze: zou je dat ook bij je zusje of moeder doen? Daar raak je ze. Die twintigers belichamen hun wereld. Dat soort jongens heb je nodig, anders werkt het niet.’

‘Laatst liep ik over straat met een aantal jongens’, gaat hij verder. ‘En we liepen over een zebrapad met regenboogstrepen. Een van hen

‘Laatst begon een jongen te stampen op een regenboogzebrapad: “Dat is voor homo’s toch”’

begon erop te stampen. Weet je waarvoor dat is, vroeg ik hem. Ja, voor homo’s toch, zei hij.’

Weer die stilte.

‘Daar moet ik iets mee’, besluit De Zwaan. ‘Het was niet het goede moment om erover in gesprek te gaan. Je moet aftasten hoe hun pet staat. Ik denk dat we na de zomer een voorlichting organiseren in het buurthuis. Misschien nodigen we wel iemand uit die homo is en daar vroeger mee werd gepest.’ Hij schiet in de lach. ‘Dat is typisch een voorlichting die we niet aankondigen, anders komt er niemand.’

Stichting Jeugdwerk organiseert regelmatig voorlichtingen in het buurthuis. In de week voor oudjaar nodigden ze een vuurwerkslachtoffer uit, een man die een oog verloor. Het had groot effect op de jongens. Weer daarvoor kwam een gedetineerde langs. Het animo voor die middag was enorm. Maar een gesprek over gendernormen, dat sluit meestal niet aan bij hun interesses.

De Zwaan glimlacht. ‘Misschien kunnen we zoiets organiseren op een vrijdagavond. Dan plannen we ook vaak filmavonden, dus is de aanloop wat hoger. Zetten we wat chippies neer. En als ze weg willen, staan wij bij de uitgang met de boodschap: ah joh, ’t duurt maar een halfuurtje. Pak een chippie.’ ■